

УДК 657.471

І. А. ГЕРАСИМОВИЧ,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри бухгалтерського обліку,
ДВНЗ "Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана"

Теоретичні засади обліково-аналітичної системи в управлінні підприємством в умовах динамічного ринкового середовища

Досліджено теоретичні основи обліково-аналітичної системи в управлінні підприємством в умовах динамічного ринкового середовища. Визначено їхню роль у забезпеченні ефективного управління підприємством шляхом об'єднання обліку, аналізу і контролю в єдиний та постійний процес, що базується на комп'ютерних технологіях і програмному моделюванні.

Ключові слова: бухгалтерський облік, оперативний облік, аналіз, контроль, регулювання, обліково-аналітична система, динамічне ринкове середовище.

Постановка проблеми. Зміни соціально-економічної ситуації, що відбуваються протягом останніх двадцяти років в Україні, спричинили перехід на ринкові методи господарювання, які базуються на динамічній конкуренції підприємств. Це потребує пошуку шляхів поліпшення управління підприємством не тільки в сфері матеріально-технічного постачання, виробництва, планування і прогнозування, а й у сфері бухгалтерського обліку, аналізу і контролю, без яких неможливо створити систему ефективного управління в умовах динамічного конкурентного середовища. Це обумовлює необхідність і актуальність дослідження теоретичних основ обліково-аналітичної системи в управлінні підприємством в умовах ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-теоретичні проблеми обліково-аналітичного забезпечення управління висвітлювалися в роботах українських (Бутинець Ф. Ф. [1], Гнилицька Л. В. [2], Пушкар М. С. [3]) та російських (Соколов Я. В. [4], Попова Л. В. [5], Галузіна С. М. [6]) економістів. Але зазначені автори залишили поза увагою вплив швидкості його формування на швидкість і оперативність прийняття управлінських рішень підприємством, особливо в умовах динамічного та конкурентного ринкового середовища.

Метою дослідження є аналіз і оцінка наявних на сьогодні теоретичних засад обліково-аналітичного забезпечення управління сучасним підприємством в умовах динамічного конкурентного ринкового середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Управління фінансово-господарською діяльністю підприємства неможливе без планування, обліку, аналізу, контролю та регулювання здійснюваних операцій. В комплексі вони створюють обліково-аналітичну систему, яка забезпечує необхідною інформацією управління підприємством (рис. 1).

Планування – це визначення мети та завдань, що стоять перед підприємством, проектування результатів та вибір шляхів їх досягнення. При плануванні задається бажаний рівень основних оціночних показників діяльності підприємства.

Бухгалтерський облік здійснює реєстрацію операцій в процесі діяльності підприємства та формує узагальнюючі показники фактичного виконання плану.

Аналіз діяльності відбувається шляхом зіставлення планових та облікових показників і виявлення відхилень. Отримана інформація про відхилення використовується для підготовки управлінських рішень щодо регулювання діяльності підприємства. Крім цього, в блоці аналізу формується інформація, необхідна для планування наступних циклів діяльності підприємства.

© І. А. Герасимович, 2014

Рис. 1. Обліково-аналітична інформація в системі управління підприємством

Джерело: побудовано автором.

Контроль – це процес спостереження й перевірки господарської діяльності підприємств, який здійснюється відповідними суб'єктами управління і контролю з метою виявлення відхилень від встановлених параметрів цієї діяльності, законності, достовірності та ефективності здійснених операцій, усунення та попередження негативних явищ і тенденцій. Тому, на нашу думку, контроль доцільно визначити як процес спостереження, виявлення відхилень та регулювання (коригування) діяльності господарського суб'єкта або його окремих функцій чи систем. Метою контролю є забезпечення оптимального та безперервного функціонування об'єкта відповідно до визначених цілей.

Регулювання – це розроблення і прийняття певних управлінських рішень на підставі даних обліку, аналізу та контролю.

У науковій літературі представлено різні тлумачення поняття “обліково-аналітична система”.

Соколов Я. В. [4] вважає, що обліково-аналітична система – це система, яка базується на бухгалтерській інформації, що включає оперативні дані, які використовуються для економічного аналізу статистичної, технічної, соціальної та інших видів інформації.

Інша група російських авторів (Попова Л. В., Маслова Б. Г., Маслова І. А. [5]) та Галузіна С. М. [6] визначають обліково-аналітичну систему в широкому розумінні як систему, яка базується на бухгалтерській інформації, що включає оперативні дані й використовує для економічного аналізу статистичну, технічну, соціальну та інші види інформації; яка охоплює збирання, оброблення і оцінювання всіх видів інформації, використовуваної для прийняття управлінських рішень на мікро- та макrorівні.

Аналогічної позиції, з окремими уточненнями, дотримуються і українські вчені – Бутинець Ф. Ф. [1], Гнилицька Л. В. [2] та Пушкар М. С. [3].

На наш погляд, сучасну систему обліково-аналітичного забезпечення необхідно адаптувати до поточних змін.

Бухгалтерська обліково-аналітична інформація є однією зі складових загальної системи управління підприємством, базується тільки на бухгалтерській інформації і здійснюється працівниками бухгалтерії. Її сутність полягає в об'єднанні облікових та аналітичних операцій в єдиний процес, проведенні оперативного мікроаналізу, забезпеченні безперервності цього процесу і використанні його результатів при виробленні рекомендацій для прийняття управлінських рішень. При цьому загальна методологія і нормативні положення обліку і аналізу вдосконалюються для раціонального використання в єдиній обліково-аналітичній системі.

Розширення функцій бухгалтерського обліку в бік аналізу і поєднання цих функцій потребує також офіційних інструкцій з бухгалтерського обліку і звітності. Зокрема, у вимогах до складання пояснювальної записки до бухгалтерського балансу відмічено, що в ній необхідно пояснити сутність поданої звітної інформації, навести алгоритми розрахунку аналітичних показників (рентабельності, частки оборотних засобів і т. д.), оцінити платоспроможність підприємства (поточну ліквідність, забезпечення власними засобами, здатність відновлювати платоспроможність через підвищення ділової активності), охарактеризувати на перспективу структуру джерел засобів і т. д. Тобто пояснювальна записка до річного бухгалтерського звіту має аналітичний характер, її може якісно підготувати лише бухгалтер, який володіє процедурами обліково-аналітичної системи і застосовує їх на практиці.

У вузькому розумінні обліково-аналітична система являє собою розчленування явища або предмету на складові елементи для вивчення їх як частин цілого (рис. 2).

Проведений аналіз досліджень в цій галузі дозволив сформулювати такі висновки:

- традиційна система обліку і аналізу має важливе значення, але основна увага сьогодні приділяється пошуку розвитку стратегій бізнесу, основаних на перспективних системах формування інформації для виробничих і управлінських рішень;
- роль бухгалтера-аналітика значно змінюється, особливо на середніх і великих підприємствах, оскільки він дедалі більшою мірою залучається до процесу розроблення стратегії бізнесу;
- облік є не самоціллю, а засобом для досягнення успіху в бізнесі.

Загальними щодо організації системи обліково-аналітичного забезпечення бізнесу нами визнаються такі положення:

- інформація системи обліково-аналітичного забезпечення призначена для внутрішнього використання керівництвом на всіх рівнях управління економічним суб'єктом;
- інформація системи обліково-аналітичного забезпечення призначена для прийняття управлінських рішень;
- велика частина інформації системи обліково-аналітичного забезпечення включає дані про витрати і собівартість продукції економічного суб'єкта.

Об'єднання в систему обліково-аналітичного забезпечення всіх її складових, а саме, обліку, аналізу і контролю за функціональним взаємозв'язком, є обов'язковим.

Система обліково-аналітичного забезпечення, що працює безперервно, підвищує якість і розширює область практичного застосування облікової інформації, позитивно впливаючи на якість підготовчої та зведеної звітності і самі звітні показники, тобто на ефективність облікової інформації для сторонніх користувачів. У цьому полягають головне призначення і головна сутність обліково-аналітичної системи, реалізацію якої доцільно покласти на бухгалтера, який займається первинною обліковою та аналітичною інформацією.

Ми приєднуємося до думки тих учених, які розглядають сучасну обліково-аналітичну систему в тримірному просторі зі взаємозв'язками в точках, векторах напрямів, також в площинах перетину окремих підсистем.

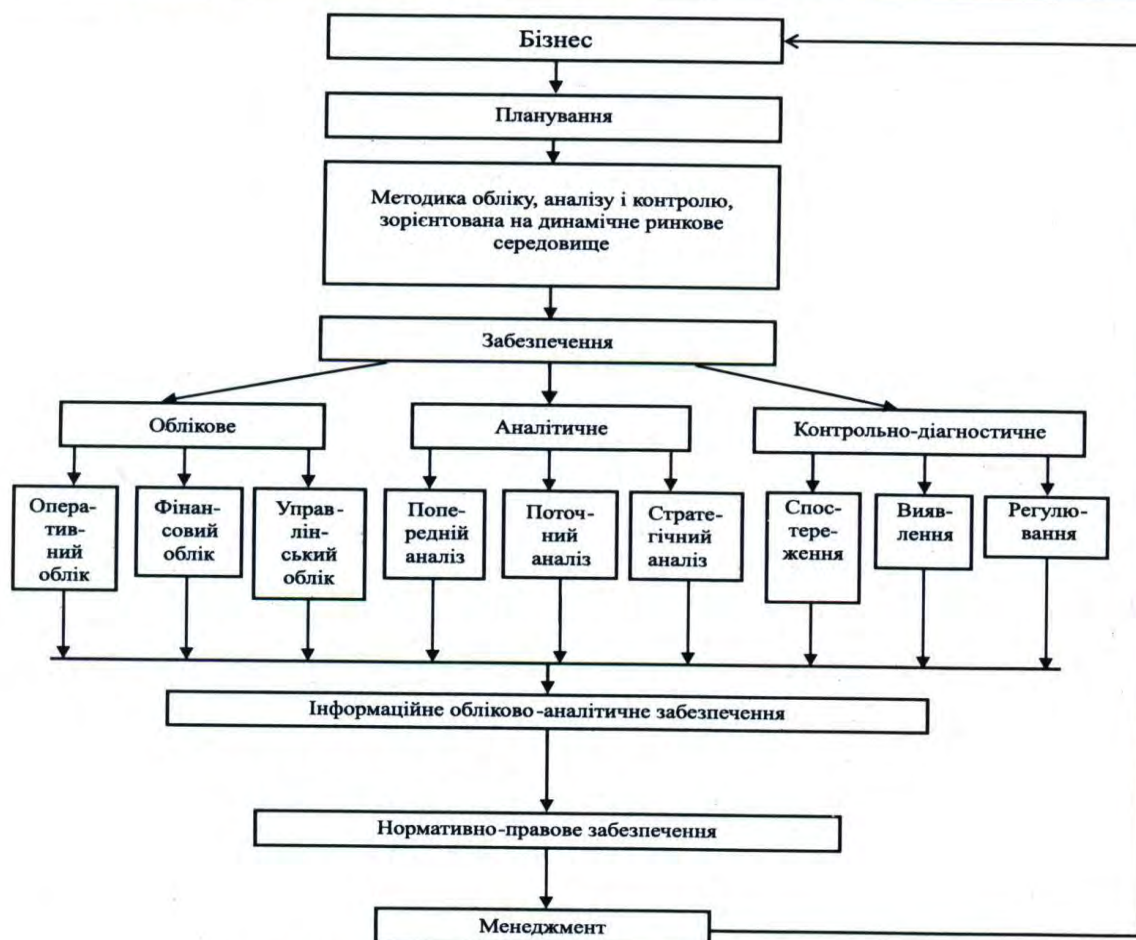

Рис. 2. Складові обліково-аналітичної системи в управлінні бізнесом підприємства

Джерело: побудовано автором.

Ефективність системи обліково-аналітичного забезпечення залежить насамперед від обліку специфіки діяльності економічного суб'єкта. В основу обліково-аналітичної системи покладено структурний підхід, який дозволяє розглядати організацію як складний об'єкт, що складається із кількох підсистем (1; 2; 3).

Обліково-аналітичні процеси є незворотними і не є, на відміну від простих систем класичної фізики, передбачуваними. На великих інтервалах часу поведінку облікової системи не можна передбачити, і вона здається хаотичною. Водночас інформація являє собою властивість, зворотну до невизначеності. Дані, які могли б дозволити зменшити невизначеність, сучасні філософи називають релевантною інформацією. Найбільш повне забезпечення релевантною інформацією шляхом зниження її дефіциту є головною вимогою до обліково-аналітичного забезпечення для прийняття оптимальних виробничих і управлінських рішень підприємства.

Обліково-аналітичне забезпечення як система повинно надавати інформацію, в якій присутні ознаки якості, бо інакше її корисність буде нижче, ніж витрачені на її отримання ресурси.

Визначення користувачів обліково-аналітичної інформації є першим кроком, який необхідно зробити для того, щоб включити їх в процес створення якісної облікової інформації. Для дотримання цього принципу потрібно:

- ідентифікувати їх за категоріями;

- встановити їх вимоги до інформації;
- реалізувати і постійно вдосконалювати механізм зворотного зв'язку, який дозволяє визначити ступінь задоволення користувачів інформацією;
- покласти систему показників задоволеності користувачів обліково-аналітичної інформації в основу системи мотивації облікових працівників і системи управління обліковими процесами як основного індикатора ефективності та результативності облікової системи.

Користувачів облікової інформації зручно класифікувати за рівнями управління. (Це групи, що мають різний статус і слідує власній, відносно організації, меті). Можна виділити п'ять рівнів управління, які охоплюють як зовнішнє, так і внутрішнє середовище: рівень державного управління, рівень акціонерів і контрагентів, рівень управління консолідованою групою, рівень стратегічного управління і рівень оперативного управління. На кожному рівні існують групи користувачів, цілі і задачі яких визначають їхні вимоги щодо облікової інформації, яка надається відповідними видами обліку.

Інформація, що надається системою обліково-аналітичного забезпечення, повинна задовольняти потреби конкретних рівнів управління. У зв'язку з тим, що інформація міститься в різних джерелах, для її використання в інформаційній системі вона, на наш погляд, повинна відповідати таким вимогам і принципам:

- аналітичності – інформація повинна бути деталізованою для вирішення поставлених задач щодо зниження витрат;
- об'єктивності – інформація повинна об'єктивно відображати поточний рівень установлених норм і нормативів;
- своєчасності – інформація повинна надходити до керівництва якомога більш оперативно (в момент появи в облікових регістрах);
- єдності інформації, що надходить із різних джерел.

Необхідність вдосконалення системи обліково-аналітичного забезпечення можна пояснити такими причинами:

- зміщенням акценту з внутрішнього на зовнішнє бізнес-середовище, в якому розвивається або планує розвиватись підприємство;
- прискоренням реагування управлінськими рішеннями на зміну зовнішнього бізнес-середовища;
- необхідністю взаємозв'язку між оперативною та стратегічною діяльністю підприємства.

На сьогоднішній день відбувається поступова адаптація вітчизняного обліку до потреб ринкової економіки, до вимог економічних методів управління підприємством, але її успішне проведення вимагає ретельної підготовки теоретичних, організаційних та методологічних аспектів обліку, аналізу і контролю.

Ефективне функціонування системи обліково-аналітичного забезпечення в управлінні підприємством залежить не тільки від комплексності, організованості і узгодженості її складових (обліку, аналізу, контролю), а й від досконалості нормативно-правового забезпечення, як законодавчого, так і внутрішньогосподарського (положення, що регламентують технологію, організацію, безпеку, економіку, фінанси та бухгалтерський облік підприємства) (рис. 3).

Висновки. Окреслені в цій статті проблеми вдосконалення обліково-аналітичного забезпечення управління сучасним промисловим підприємством мають як науковий, так і практичний інтерес. Адже в умовах динамічного ринкового середовища традиційне ведення обліку, аналізу і контролю шляхом узагальнення їх даних по закінченню місяця дає запізнілий і, отже, низький ефект для управління. Розв'язання цієї проблеми полягає в об'єднанні облікових і аналітичних операцій в єдиний процес, що забезпечується щоденним (а не за даними за результатами місяця), а відтак максимальним оперативним "Звітом про роботу зміни" і системою сигнальних документів про відхилення від норм, встановлених планом або бюджетом. В сучасних умовах цьому сприяє також комп'ютерне програмне моделювання обліково-аналітичних процесів.

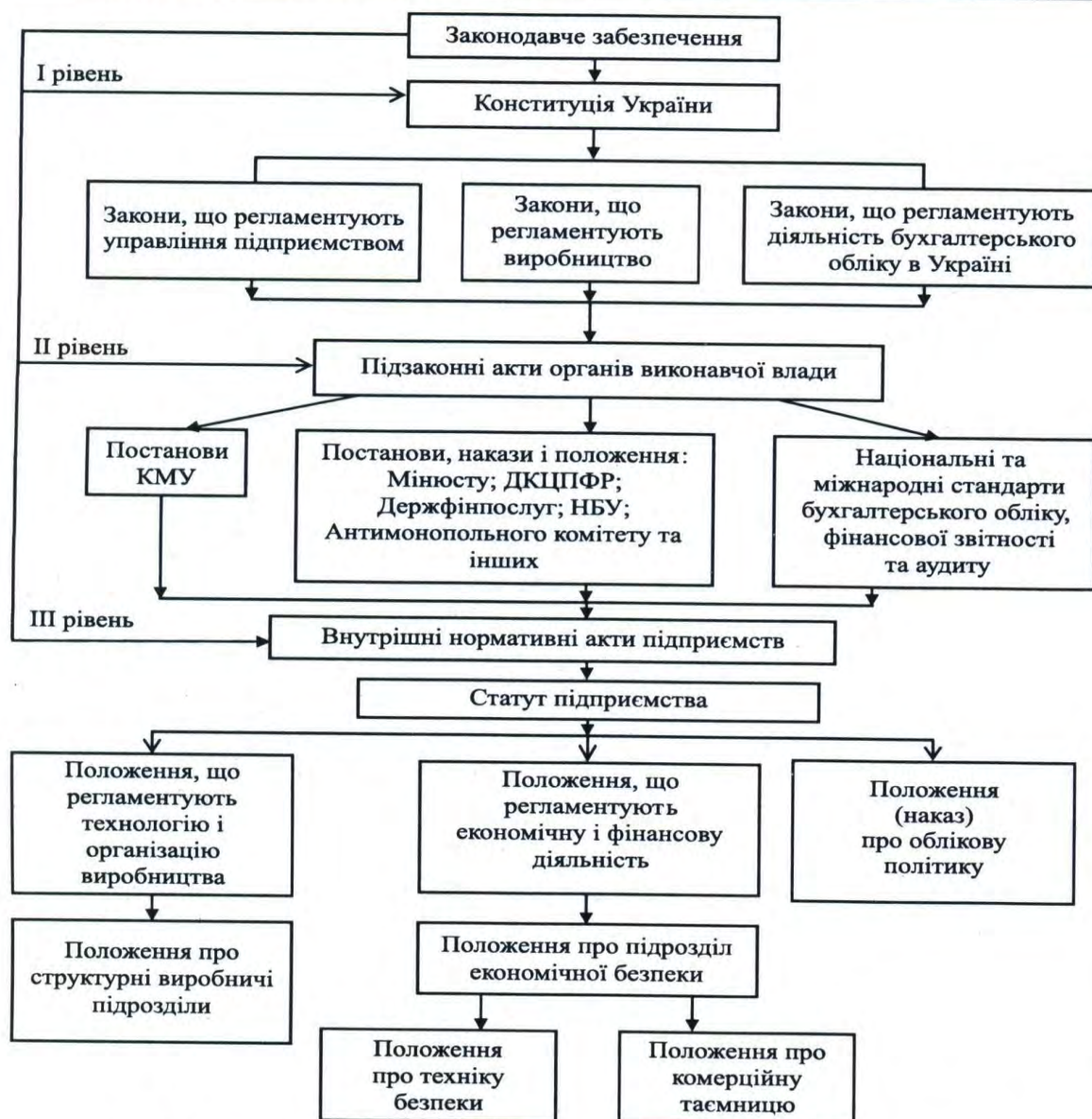

Рис. 3. Організаційно-правовий механізм обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством

Джерело: побудовано автором.

Список використаних джерел

1. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський облік. Альфа і Омега, або моя болісна несповідь / Ф. Ф. Бутинець. – Житомир : ПП “Рута”, 2007. – 326 с.
2. Гнилицька Л. В. Обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки підприємства : [монографія] / Л. В. Гнилицька. – К. : КНЕУ, 2012. – 305 с.
3. Пушкар М. С. Створення інтелектуальної системи обліку : [монографія] / М. С. Пушкар. – Тернопіль : Карт-бланк, 2007. – 152 с.
4. Соколов Я. В. Бухгалтерський управлінський учет: от начала до наших дней : [монографія] / Я. В. Соколов. – М. : Аудит: ЮНИТИ, 2009. – 213 с.
5. Попова Л. В. Основні теоретичні принципи побудови обліково-аналітичної системи / Л. В. Попова, Б. Г. Маслов, І. А. Маслова // Фінансовий менеджмент. – 2008. – № 3. – С. 34–67.

6. Галузіна С. М. Учетно-аналитическая информация в управлении организацией : [монография] / С. М. Галузіна. – СПб : Знание, ИВЭСЭП, 2006. – 267 с.

И. А. ГЕРАСИМОВИЧ,
кандидат экономических наук,
доцент кафедры бухгалтерского учета,
ГВУЗ «Киевский национальный экономический
университет имени Вадима Гетьмана»

Теоретические основы учетно-аналитической системы в управлении предприятием в условиях динамичной рыночной среды

Исследуются теоретические основы учетно-аналитической системы в управлении предприятием в условиях динамичной рыночной среды. Определена их роль в обеспечении эффективного управления предприятием путем объединения учета, анализа и контроля в единый и постоянный процесс, который базируется на компьютерных технологиях и программном моделировании.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, оперативный учет, анализ, контроль, регулирование, учетно-аналитическая система, динамичная рыночная среда.

I. A. GERASYMOVYCH,
PhD (Economics),
Associate Professor of Department of Accounting,
Kyiv Vadym Hetman National
Economic University

Theoretical Foundations of Accounting and Analysis System in Enterprise Management in the Conditions of Dynamic Market Environment

In the dynamic competitive environment, it is no longer possible to run a modern enterprise by conventional accounting information. Therefore, the purpose of the study is to improve the information content and structure in a way which would allow for its analysis and control in parallel with reporting and accounting of business transactions, laying the basis for business adjustments.

Enterprise management incorporates: planning through projecting of actions and results; accounting through recording of business transactions; analysis through comparison of planned and reported measures, with identifying variations; control through monitoring and verification of economic and financial activities at an enterprise. The accounting and analysis system is, therefore, a system based on accounting and operational information, which allows for analysis, control and adjustment of business behavior at enterprise level. Components of this system, providing for business management, are: accounting (operational, financial and management accounting); analysis (preparatory, current and predictive analysis); control and diagnostics (monitoring, error detection and correction).

Each component of the system has its regulatory framework, both external and internal. In the dynamic market environment, conventional accounting, analysis and control, and summing up their data at the end of the monthly period are of low efficiency for enterprise management. This problem can be solved through creating an analytical system based on advanced computer software modeling, which supplies the management with information on day-to-day basis, required for adjustments in the ongoing business and financial transactions.

Keywords: accounting, operational accounting, analysis, control, adjustment, accounting and analysis system, dynamic market environment.